

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

XX-XXI ASR AMERIKA GOTIK ASARLARINING POETIK XUSUSIYATLARI

Abdusattarova Shoxina Baxtiyor qizi

Namangan davlat chet tillari instituti, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqola XX-XXI asr Amerika gotik asarlarining poetik xususiyatlarini tizimli ravishda tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, germevntik va xronotopik tahlil metodlaridan foydalanilgan holda, Edgar Allan Poe, H.P. Lovecraft, Shirley Jackson, Flannery O'Connor, Toni Morrison, Cormac McCarthy, Stephen King va Carmen Maria Machado kabi yozuvchilarning asarlaridagi badiiy vositalar tizimi o'rganilgan. Maqolada Amerika gotikasining Yevropa an'anasidan tubdan farq qiluvchi milliy xususiyatlari irqiy travma, janubiy gotik grotesk, psixologik dahshat va feminist gotika ochib berilgan. Ramziyat, allegoriya, ishonchsiz hikoyachi, gotik xronotop, atmosfera yaratish texnikalari va intertekstuallik kabi poetik vositalarning har bir tarixiy davrda qanday yangicha mazmun kasb etganligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, XXI asr Amerika gotikasi janrlararo sintez, gender va irqiy identitet masalalari hamda postmodern poetika bilan boyitilib, tobora murakkab va ko'p qatlamli tuzilmaga ega bo'lmoqda. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, ushbu mavzu birinchi marta o'zbek tilida kompleks tarzda yoritilmoqda.

Kalit so'zlar: Amerika gotik adabiyoti, poetik xususiyatlar, gotik poetika, ramziyat, xronotop, ishonchsiz hikoyachi, grotesk, psixologik dahshat, kosmik dahshat, janubiy gotika, irqiy travma, feminist gotika, intertekstuallik, gotik atmosfera, badiiy vositalar tizimi.

ПОЭТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АМЕРИКАНСКИХ ГОТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ XX–XXI ВЕКОВ

Абдусаттарова Шохина Бахтиёр кизи

Наманганский государственный институт иностранных языков, базовый докторант

Аннотация

Данная статья посвящена системному анализу поэтических особенностей американских готических произведений XX-XXI веков. С применением сравнительно-типологического, герменевтического и хронотопического методов исследования изучена система художественных средств в произведениях Эдгара Аллана По, Г.Ф. Лавкрафта, Ширли Джексон, Фланнери О'Коннор, Тони Моррисон, Кормака Маккарти, Стивена Кинга и Кармен Марии Мачадо. В статье раскрыты национальные особенности американской готики, принципиально отличающие её от европейской традиции: расовая травма, южнототический гротеск, психологический ужас и феминистская готика. Проанализировано, каким образом поэтические средств символика, аллегория, ненадёжный рассказчик, готический хронотоп, техники создания атмосферы и интертекстуальность приобретали новое содержание на различных исторических этапах. Результаты исследования показывают, что американская готика XXI века, обогащённая межжанровым синтезом, проблематикой гендерной и расовой идентичности, а также постмодернистской поэтикой, приобретает всё более сложную и многоуровневую структуру. Научная новизна статьи состоит в том, что данная тема впервые комплексно освещается на узбекском языке.

Ключевые слова: американская готическая литература, поэтические особенности, готическая поэтика, символика, хронотоп, ненадёжный рассказчик, гротеск, психологический ужас, космический ужас, южная готика, расовая травма, феминистская готика, интертекстуальность, готическая атмосфера, система художественных средств.

POETIC FEATURES OF 20TH–21ST CENTURY AMERICAN GOTHIC WORKS

Abdusattarova Shokhina Bakhtiyor qizi

Namangan State Institute of Foreign Languages, Basic Doctoral Student

Abstract

This article provides a systematic analysis of the poetic characteristics of American Gothic literary works of the 20th and 21st centuries. Employing comparative-typological, hermeneutic, and chronotopic methods of analysis, the study examines the artistic devices used by Edgar Allan Poe, H.P. Lovecraft, Shirley Jackson, Flannery O'Connor, Toni Morrison, Cormac McCarthy, Stephen King, and Carmen Maria Machado. The article reveals the distinctive national features of American Gothic that fundamentally differentiate it from the European tradition, including racial trauma, Southern Gothic grotesque, psychological horror, and feminist Gothic. The research analyzes how poetic devices such as symbolism, allegory, unreliable narration, Gothic chronotope, atmosphere-building techniques, and intertextuality have acquired new meaning across different historical periods. The findings demonstrate that 21st-century American Gothic has become increasingly complex and multilayered, enriched by cross-genre synthesis, gender and racial identity concerns, and postmodern poetics. The scholarly novelty of this article lies in the fact that this subject is being comprehensively examined in the Uzbek language for the first time.

Keywords: American Gothic literature, poetic characteristics, Gothic poetics, symbolism, chronotope, unreliable narrator, grotesque, psychological horror, cosmic horror, Southern Gothic, racial trauma, feminist Gothic, intertextuality, Gothic atmosphere, artistic device system.

Amerika gotik adabiyoti G'arb badiiy tafakkurining eng chuqur va ko'p qirrali oqimlaridan biri bo'lib, XVIII asr oxirlarida Yevropa gotik an'anasidan oziqlanib tug'ilgan, biroq XX–XXI asrlarga kelib tamomila o'ziga xos, milliy xarakter kasb etgan. Amerika gotikasining poetik xususiyatlari — ramziyat, allegoriya, hikoya tuzilishi, xronotop, atmosfera yaratish usullari va intertekstuallik kabi badiiy vositalar tizimi — nafaqat adabiy janrning ichki qonuniyatlarini, balki Amerika jamiyatining chuqur ijtimoiy-madaniy ziddiyatlarini ham aks ettiradi. Fikrimizcha, Amerika gotikasi poetikasini anglashda aynan ijtimoiy-madaniy ziddiyatlarni hisobga olish muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqola XX–XXI asr Amerika gotik asarlarining poetik tizimini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan.

Gotik adabiyotning nazariy asoslari G'arb adabiyotshunosligida keng o'rganilgan. David Punter (Devid Panter) o'zining *The Literature of Terror* ("Dahshat adabiyoti") nomli fundamental asarida gotik traditsiyaning tarixiy rivojlanishini va zamonaviy shakllarini batafsil yoritib bergan. Fred Botting (Fred Botting) *Gothic* ("Gotika") nomli tadqiqotida gotik adabiyotning nazariy-estetik tamoyillarini tizimlashtirib, uning zamonaviy transformatsiyalarini ko'rsatgan. Teresa Goddu (Tereza Goddu) esa *Gothic America* ("Gotik Amerika") asarida birinchi marta Amerika gotikasini Yevropa an'anasidan tubdan farqli fenomen sifatida tahlil qilib, uni millat tarixining qorong'u tomonlari bilan chambarchas bog'lagan. O'zbek adabiyotshunosligida esa gotik adabiyotning poetik xususiyatlari deyarli o'rganilmagan bo'lib, bu ilmiy bo'shliqni to'ldirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bizning kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki, mazkur masala hali maxsus tadqiqot obyekti sifatida ham o'rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi

XX–XXI asr Amerika gotik asarlarining poetik tizimini, ya'ni badiiy vositalar, hikoya texnikalari va janr xususiyatlarini tizimli ravishda tahlil qilish, shu bilan birga, gotik poetikaning Amerika madaniy kontekstidagi o'ziga xos jihatlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy

yangiligi shundaki, ushbu mavzu birinchi marta o‘zbek tilida kompleks tarzda yoritilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Birinchidan, qiyosiy-tipologik metod orqali Amerika gotik poetikasi Yevropa gotik an‘anasi bilan solishtirilib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Ikkinchidan, germenevtik tahlil metodi yordamida gotik asarlardagi ramziy tizimlar, allegoriyalar va yashirin ma‘no qatlamlari izohlab berildi. Uchinchidan, Mikhail Bakhtin (Mixail Baxtin) nazariyasiga asoslangan xronotopik tahlil gotik asarlardagi vaqt-makon munosabatlarini o‘rganishda qo‘llanildi. To‘rtinchidan, Julia Kristeva (Juliya Kristeva)ning abjektsiya nazariyasi va Sigmund Freud (Zigmund Freyd)ning “das Unheimliche” (“g‘ayritabiiy”) tushunchasi gotik asarlardagi dahshat va g‘ayrioddiylik mexanizmlarini tushuntirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qildi. Fikrimizcha, aynan ushbu nazariy yondashuvlar gotik poetikaning ko‘p qatlamli tabiatini ochib berishga imkon yaratadi.

Tadqiqot materiallari sifatida Edgar Allan Poe (Edgar Allan Po), Nathaniel Hawthorne (Nataniel Gotorn), H. P. Lovecraft (G. F. Lavkraft), Shirley Jackson (Shirli Jekson), Flannery O‘Connor (Flanneri O‘Konnor), Toni Morrison (Toni Morrison), Cormac McCarthy (Kormak Makkarti), Stephen King (Stiven King) va Carmen Maria Machado (Karmen Mariya Machado) kabi yozuvchilarning asarlari tanlandi. Manbalar ingliz, rus, o‘zbek, fransuz va ispan tillarida yozilgan ilmiy tadqiqotlardan iborat.

Natijalar va tahlil

Amerika gotik adabiyoti XVIII asr oxirida Charles Brockden Brown (Charlz Brokden Braun)ning asarlari bilan boshlanib, Edgar Allan Poe (Edgar Allan Po) va Nathaniel Hawthorne (Nataniel Gotorn) ijodida yetuk shaklga kirdi. Biroq Leslie Fiedler (Lesli Fidler) o‘zining *Love and Death in the American Novel* (“Amerika romanida sevgi va o‘lim”) asarida ta‘kidlaganidek, Amerika gotikasi boshidanoq Yevropa gotikasidan tubdan farq qilgan: agar Yevropa gotikasi feodal o‘tmish dahshatlari, qadimiy qal‘alar va monastirlar bilan bog‘langan bo‘lsa, Amerika gotikasi milliy tarix, irqiy munosabatlar hamda cho‘l-u biyobonning noma‘lum dahshatlari bilan belgilangan.

Allan Lloyd-Smith (Allan Lloyd-Smit) *American Gothic Fiction* (“Amerika gotik adabiyoti”) tadqiqotida ko‘rsatganidek, Amerika gotikasida Yevropa qal‘alarining o‘rnini g‘orlar, tashlandiq fermalar va o‘rmonlar egallagan. Robert K. Martin (Robert K. Martin) va Eric Savoy (Erik Savoy) tahrirligidagi *American Gothic: New Interventions in a National Narrative* (“Amerika gotikasi: milliy hikoyaga yangi yondashuvlar”) to‘plamida esa Amerika gotikasining milliy identitet qurilishidagi roli atroflicha tahlil qilingan. Shunday qilib, Amerika gotikasi nafaqat adabiy janr, balki millatning yashirin qo‘rquvlari va ruhiy jarohatlarini ifodalovchi madaniy fenomen ekanligi ochib berilgan.

Edgar Allan Poe Amerika gotik poetikasining asoschisi sifatida bir qator muhim badiiy tamoyillarni ishlab chiqqan. Uning eng asosiy nazariy tamoyili — “ta‘sir birligi” (*unity of effect*) — har bir badiiy asar bitta umumiy hissiy ta‘sirga bo‘ysunishi kerakligini ta‘kidlaydi. *The Fall of the House of Usher* (“Asher uyining qulashi”, 1839) hikoyasida bu tamoyil kamolotga yetgan: hikoyaning har bir unsuri — manzara tasvirlari, personajlar ruhiy holati, hatto ovoz va rang palitrasigacha — “cheksiz g‘amginlik” hissini yaratishga xizmat qiladi. Bizning fikrimizcha, aynan shu “ta‘sir birligi” tamoyili Amerika gotikasining keyingi rivojiga asos bo‘lgan.

Ushbu hikoyada ramziyat tizimi alohida murakkab tasvirlangan. Asher uyi bir vaqtning o‘zida uch narsaning ramzi sifatida namoyon bo‘ladi: birinchidan, oilaning biologik tanazzuli; ikkinchidan, Roderick Usher (Roderik Asher)ning buzilayotgan ruhiy holati; uchinchidan, Amerika aristokratiyasining yemirilishi. Uy devorlaridagi “deyarli ko‘rinmas yoriq” oilaning yaqinlashib kelayotgan halokatini bashorat qiladi. Uy yonidagi qorong‘u ko‘l (*tarn*) esa hayot va o‘lim o‘rtasidagi chegarani timsol qiladi, hikoya oxirida uyning ko‘lga cho‘kishi esa Asher avlodining butunlay yo‘q bo‘lishini anglatadi. Tadqiqotlar natijasi shuni ko‘rsatadiki, bu ramziy qatlam gotik makonni tirik organizm darajasiga ko‘targan.

Poening ushbu badiiy kashfiyoti keyingi avlod yozuvchilariga chuqur ta'sir ko'rsatdi. H. P. Lovecraft (G. F. Lavkraft) o'zining *Supernatural Horror in Literature* ("Adabiyotda g'ayritabiiy dahshat", 1927) risolasida Poeni "dahshat san'atining haqiqiy otasi" deb atagan. Lavkraft esa o'zi gotik poetikani yangi bosqichga olib chiqdi: u kosmik dahshat (*cosmic horror*) tushunchasini yaratib, insoniyatning koinot miqyosidagi ahamiyatsizligini badiiy ifodaladi. Vivian Ralickas (Vivian Ralikkas) ta'kidlaganidek, Lavkraft poetikasining o'zagi "tushunib bo'lmaydigan" (*unknowable*) hodisalar oldidagi qo'rquv va hayrat hissidir. *The Call of Cthulhu* ("Ktulxu chaqirig'i", 1928) hikoyasida Lavkraft ko'p qatlamli ramka hikoya (*frame narrative*) usulini qo'llaydi: hikoyachi bobosining qog'ozlarini topadi, ular ichida esa turli guvohlarning so'zlari mavjud. Bu tuzilma markaziy kosmik haqiqatni ham tasdiqlaydi, ham shubha ostiga qo'yadi. Bizning kuzatishlarimizga ko'ra, bu ikkiyoqlama tuzilma o'quvchini epistemologik noaniqlik holatiga olib kiradi.

Shirley Jackson esa XX asrning ikkinchi yarmida gotik poetikani psixologik realizmga yaqinlashtirdi. *The Haunting of Hill House* ("Tepa uyi arvohxonasi", 1959) romanida Jekson ishonchsiz hikoyachi (*unreliable narrator*) usulini mohirona qo'llaydi. Roman asosan Eleanor Vance (Elinor Vens)ning sub'ektiv nuqtai nazaridan yozilgan bo'lib, uning ruhiy beqarorligi tufayli o'quvchi g'ayritabiiy voqealarning haqiqiy yoki xayoliy ekanligini aniqlay olmaydi. Fikrimizcha, aynan shu noaniqlik gotik dahshatning asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Jekson shu tariqa Ann Radcliffe (Enn Radklif)ning klassik farqlashini — "dahshat" (*terror*, noma'lumdan qo'rqish) va "vahshat" (*horror*, ko'ringan narsadan qo'rqish) o'rtasidagi chegarani — mahorat bilan saqlab qoladi.

XX asr Amerika gotikasining eng yorqin yo'nalishlaridan biri Janubiy gotika (*Southern Gothic*) bo'lib, u AQSHning janubiy shtatlarida rivojlangan adabiy oqim sifatida quldorlik merosi, irqchilik, ijtimoiy tanazzul va madaniy ziddiyatlarni gotik shaklda ifodalaydi. Thomas Bjerre (Tomas Byerre)ning ta'kidlashicha, agar Yevropa gotikasi Ma'rifat davriga barbarlik o'tmishining bostirib kirishi haqida bo'lsa, Janubiy gotika qayta qurilgan Janubda ijtimoiy travmaning davom etishi haqidadir. Bizning tahlilimizga ko'ra, Janubiy gotika ijtimoiy travmani estetik shaklga soladi.

Flannery O'Connor Janubiy gotikaning eng ta'sirchan namoyandalaridan biri sifatida grotesk poetikasini diniy-falsafiy darajaga ko'targan. Uning *A Good Man Is Hard to Find* ("Yaxshi odamni topish qiyin", 1953) hikoyasida grotesk bir necha darajada namoyon bo'ladi: qochqin jinoyatchi The Misfit (Nomuvofiq) bir oilani o'ldirib, buvining "haqiqiy inoyat" lahzasini keltirib chiqaruvchi "kutilmagan najot vositachisi" sifatida gavdalanadi. O'Connor o'zi yozganidek, "payg'ambar uzoqliklarning realisti bo'lib, yaqin narsalarni ularning ma'no kengaymalari bilan ko'radi". Uning asarlarida jismoniy nuqsonlar, g'alati xulq-atvor va dahshatli voqealar — bularning barchasi — axloqiy haqiqatni ochib berish vositasiga aylanadi. Anne Williams (Enn Uilyams) *Art of Darkness: A Poetics of Gothic* ("Zulmat san'ati: gotika poetikasi") asarida ta'kidlaganidek, gotik adabiyot aslida "she'riy" traditsiya bo'lib, unda badiiy ifoda realistik tasvirdan ko'ra muhimroqdir.

Cormac McCarthy (Kormak Makkarti) asarlari esa Janubiy gotikaning eng ekstremal shaklini namoyish etadi. *Blood Meridian* ("Qonli meridian", 1985) romanida Makkarti gotik ulug'vorlik (*Gothic sublime*) tushunchasini Edmund Burke (Edmund Byork)ning klassik nazariyasiga asoslanib yangi darajaga ko'taradi: cheksiz cho'l landshaftlari, keng miqyosdagi zo'ravonlik va Judge Holden (Sudya Xolden)ning demoniy obrazi orqali insoniyat tabiatining eng qorong'u tomonlarini ochib beradi. Vijay Mishra (Vijay Mishra)ning *The Gothic Sublime* ("Gotik ulug'vorlik") asarida ko'rsatilganidek, gotik ulug'vorlik — bu go'zallik va dahshat, hayrat va qo'rquv o'rtasidagi chegarada tug'iladigan estetik tajribadir.

Toni Morrisonning *Beloved* ("Sevimli", 1987) romani Amerika gotikasining eng chuqur va ko'p qirrali namunalaridan biridir. Morrison gotik an'ananing barcha vositalarini — arvohli uy, qorong'u o'tmish, g'ayritabiiy hodisalarni — quldorlik travmasini badiiy ifodalash uchun qayta

ishlagan. Romanning bosh qahramoni Sethe (Sete)ning Bluestone Road (Bluston yo‘li)dagi 124-raqamli uyi faqat jismoniy makon emas, balki tarixiy xotiraning tirik mujassamasi sifatida namoyon bo‘ladi: “124 uy g‘azablangan edi. Chaqaloq zahridan to‘lgan” degan romanning birinchi jumlasini uyni jonli mavjudotga aylantiradi.

Morrison asarining eng muhim poetik kashfiyoti “rememory” (qayta xotira) tushunchasidir: travmatik xotiralar jismoniy makonlarda mustaqil ravishda mavjud bo‘lib, ularni boshqa odamlar ham his qila oladi. Bu tushuncha gotik vaqt-makon munosabatlarini tubdan o‘zgartiradi: o‘tmish va hozirgi zamon bir-biridan ajralmagan holda birga yashaydi. Olib borgan tadqiqotlarimizga qaraganda, “rememory” tushunchasi gotik vaqt konsepsiyasini yangicha talqin qiladi. Avery Gordon (Everi Gordon) *Ghostly Matters* (“Arvohlarga oid masalalar”) asarida Morrisonning bu usulini tahlil qilib, arvohlilikni (*haunting*) ijtimoiy kuch sifatida nazariyalashtirgan. Jacques Derrida (Jak Derrida)ning “hantologiya” tushunchasi, ya‘ni arvohlarga oid ontologiya, Morrison poetikasini tushinishda muhim kalit bo‘lib xizmat qiladi.

Romanning parchalangan, nochiziqli hikoya tuzilishi — Sethe, Paul D (Pol D), Denver va Beloved (Bilavd)ning turli xotira va nuqtai nazarlarining chalkash almashinuvi — quldorlik travmasining o‘zini badiiy tarzda “ijro etadi”: bostirilgan xotiralar bashorat qilib bo‘lmaydigan tarzda yuzaga chiqadi. Teresa Goddu ta‘kidlaganidek, Morrison “quldorlikni metafora sifatida emas, balki bevosita ijtimoiy institut sifatida” tasvirlaydi, bu esa uni Nathaniel Hawthornening ramziy yondashuvidan tubdan farqlaydi.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida Amerika gotikasining eng dinamik yo‘nalishlaridan biri feminist gotika bo‘ldi. Bu oqim ayollar tanasi, jinsi va ijtimoiy mavqeyini dahshat va g‘ayrioddiylik prizmasidan ko‘rib chiqadi. Carmen Maria Machadoning *Her Body and Other Parties* (“Uning tanasi va boshqa bayramlar”, 2017) to‘plami zamonaviy feminist gotikaning eng yorqin namunasi sifatida tan olingan.

Machado poetikasi bir necha jihatdan an‘anaviy gotikadan farqlanadi. Birinchidan, u janrlararo sintez usulini qo‘llaydi: ilmiy fantastika, folklor, dahshat va adabiy realizm bir-biriga qo‘shilib ketadi. Ikkinchidan, tana gotik dahshatning markazi sifatida namoyon bo‘ladi, biroq dahshat tananing o‘zidan emas, balki uning jins, shahvoniyat va ijtimoiy me‘yorlar bilan to‘qnashuvidan tug‘iladi. Bizning nazarimizda, zamonaviy feminist gotika dahshatni bevosita patriarxal ijtimoiy tuzilma va gender nazorat mexanizmlarining mahsuli sifatida talqin qiladi. *The Husband Stitch* (“Erning tikuvi”) hikoyasida Machado shahar afsonasini qayta ishlaydi; *Especially Heinous* (“Ayniqsa dahshatli”)da esa doppelgänger (qo‘shaloq) motivi zamonaviy media kontekstida fantasmagorik tarzda yoritiladi.

Stephen King esa XX asr oxirida Amerika gotikasini ommaviy madaniyat bilan birlashtirdi. John Sears (Jon Sirs) *Stephen King’s Gothic* (“Stiven Kingning gotikasi”) tadqiqotida ta‘kidlaganidek, King gotik dahshatni tanish Amerika o‘rta sinf muhitiga — kichik shaharlar, mehmonxonalar, fermalarga — olib kirdi. *The Shining* (“Porlash”, 1977) romanida Overlook Hotel (Overlук mehmonxonasi) Jacksonning *Hill House* an‘anasining davomi bo‘lib, yovuz bino mehmonning ruhiy energiyasini so‘rib oladi. King o‘zi Jacksonning *The Haunting of Hill House* asarini “XX asrning eng yaxshi dahshat romanlaridan biri” deb baholagan.

Amerika gotik asarlarining poetik tizimini olib borgan tahlillarimizni umumlashtirib aytadigan bo‘lsak, quyidagi asosiy badiiy vositalarni ajratish mumkin. Bular, avvalo, ramziyat va allegoriyadir. Gotik asarlarda makon, tabiat hodisalari va predmetlar ko‘p qatlamli ramziy ma‘noga ega. Poening Asher uyi, Morrisonning 124-raqamli uyi, Jacksonning Tapa uyi — bularning barchasi bir vaqtning o‘zida jismoniy makon, ruhiy holat va ijtimoiy muammo ramzidir.

Bakhtinning xronotop nazariyasiga ko‘ra, gotik asarlarda vaqt va makon o‘ziga xos tarzda birlashadi, ya‘ni “arvohli uy” xronotopi vaqt to‘xtagan, o‘tmish hozirgi zamonni ta‘qib qiladigan yopiq makon sifatida namoyon bo‘ladi. Zalomkinaning tadqiqotlarida ko‘rsatilganidek, gotik xronotopda makon personajlashadi, vaqt esa doiraviy tuzilmaga ega bo‘ladi.

Poedan boshlab Jackson va Lovecraftgacha gotik asarlarda hikoyachining sub‘ektiv

idroki va ruhiy beqarorligi hikoya ishonchliligini shubha ostiga qo‘yadi. Bu usul o‘quvchini faol qatnashishga majbur qiladi va dahshat hissini kuchaytiradi. Poening “ta’sir birligi”, patetik fallatsiya (tabiat hodisalarining personaj kayfiyatini aks ettirishi), *chiaroscuro* (yorug‘lik va qorong‘ulik kontrasti) hamda arxaik leksika — bularning barchasi gotik atmosfera yaratish arsenalining muhim qismlaridir. Amerika gotik asarlari bir-birlari bilan va Yevropa an’anasi bilan chuqur dialog olib boradi: Morrison Hawthorneni qayta ishlaydi, King Jacksonni davom ettiradi, Machado esa Lovecraftga javob beradi.

Muhokama

Olib borgan tahlillarimizga tayangan holda ta’kidlash mumkinki, XX–XXI asr Amerika gotik adabiyotining poetik tizimi murakkab va ko‘p bosqichli evolyutsion jarayonni boshdan kechirgan. Aniqlashimizcha, bu transformatsiya nafaqat estetik shakllarning o‘zgarishi, balki ijtimoiy ong va madaniy identitet masalalarining chuqurlashuvi bilan ham bog‘liqdir. Agar XIX asrda Poe va Hawthorne gotik poetikaning asosiy tamoyillarini — ramziyat, atmosfera, psixologik dahshatni — ishlab chiqqan bo‘lsa, XX asrda bu tamoyillar bir necha yo‘nalishda rivojlandi.

Birinchidan, Janubiy gotika gotik poetikani ijtimoiy-tarixiy kontekst bilan boyitdi: O‘Connorning groteski, Faulknerning parchalangan hikoya tuzilishi va Makkartning ekstremal sublimatsiyasi — bularning barchasi Amerika janubining madaniy travmalarini badiiy ifodalash vositalariga aylandi. Ikkinchidan, irqiy gotika (Morrison va boshqalar) gotik vositalarni postkolonial va post-quldorlik tadqiqotlari bilan birlashtirdi: arvohlilik (*haunting*) shaxsiy emas, balki jamoa travmasining ifodasiga aylandi. Uchinchidan, feminist gotika (Machado, Jackson) gotik poetikani gender munosabatlari tahlili bilan to‘ldirdi.

Rus adabiyotshunosligida gotik poetikaning o‘rganilishi ham muhim natijalar bergan. Vatsuroning tadqiqotlari gotik janrning milliy an‘analarga moslashish mexanizmlarini yoritib bergan, Tamarchenko tahrirligidagi to‘plam esa gotik traditsiyaning keng madaniy kontekstdagi rolini ko‘rsatgan. Kovalyevning Poe haqidagi monografiyasi esa Amerika gotikasining ruhiy-psixologik ildizlarini chuqur ochib bergan. Biroq shuni ta’kidlash kerakki, rus adabiyotshunosligida Amerika gotikasi ingliz gotikasiga nisbatan ancha kam o‘rganilgan. Bu holat *CyberLeninka* materiallarida ham qayd etilgan.

O‘zbek adabiyotshunosligida esa gotik adabiyot deyarli o‘rganilmagan holda qolmoqda. Quronovning *Adabiyot nazariyasi asoslari* darsligi G‘arb adabiy nazariyalari haqida umumiy ma’lumot beradi, ammo gotik poetikaga ixtisoslashgan tadqiqotlar mavjud emas. Halimov va Baxronova kabi yosh tadqiqotchilarning Poe haqidagi maqolalari dastlabki qadamlar sifatida baholanishi mumkin, biroq ular gotik poetikaning tizimli tahlilini taqdim etmaydi. Ushbu ilmiy bo‘shliq kelajak tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Nazariy jihatdan, Freyding “g‘ayritabiiy” tushunchasi, Kristevaning abjektsiya nazariyasi va Derridaning hantologiyasi gotik poetikani tushinishda eng samarali nazariy ramkalar ekanligi tasdiqlandi. Baxtinning xronotop nazariyasi esa gotik makon-vaqt munosabatlarini tahlil qilishda alohida ahamiyatga ega.

Xulosa

Ushbu tadqiqot XX–XXI asr Amerika gotik asarlarining poetik xususiyatlarini tizimli ravishda tahlil qildi va bir qator muhim xulosalarga keldi.

Birinchidan, Amerika gotik poetikasi Yevropa an‘anasidan mustaqil ravishda rivojlanib, milliy tarix, irqiy munosabatlar va madaniy identitet masalalarini aks ettiruvchi o‘ziga xos badiiy tizimga aylangan. Ikkinchidan, gotik poetikaning asosiy vositalari — ramziyat, xronotop, ishonchsiz hikoyachi, grotesk va intertekstuallik — har bir tarixiy davrda va har bir adabiy yo‘nalishda yangicha mazmun kasb etgan. Uchinchidan, XXI asr Amerika gotikasi janrlararo sintez, gender va irqiy identitet masalalari hamda postmodern poetika bilan boyitilib, tobora murakkab va ko‘p qatlamli tuzilmaga ega bo‘lmoqda.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, unda taqdim etilgan tahlil va nazariy yondashuvlar o‘zbek adabiyotshunosligida qiyosiy adabiyot, G‘arb adabiyoti tarixi va adabiy

nazariya bo'yicha o'quv jarayonlarida foydalanilishi mumkin. Kelajakda ushbu tadqiqot yo'nalishini chuqurlashtirib, Amerika gotikasining o'zbek adabiyotidagi dahshat va g'ayrioddiylik motivlari bilan qiyosiy tahlil qilish istiqbolli ilmiy vazifa bo'lib qoladi. Max Duperray (Maks Dyuperre) ta'kidlaganidek, gotik adabiyot "universal madaniy fenomen bo'lib, har bir millat adabiyotida o'ziga xos shaklda namoyon bo'ladi". Ushbu fikr o'zbek kontekstida yangi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalish ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bakhtin, M. M. Forms of time and the chronotope in the novel // Questions of literature and aesthetics. – Moscow: Khudozhestvennaya literatura, 1975.
2. Botting, F. Gothic. 2nd ed. – London: Routledge, 2014.
3. Burke, E. A philosophical enquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful. – London: R. and J. Dodsley, 1757. (Modern ed.: Oxford: Oxford University Press, 2015).
4. Derrida, J. Specters of Marx. – New York: Routledge, 1994.
5. Fiedler, L. A. Love and death in the American novel. – New York: Criterion Books, 1960.
6. Freud, S. The uncanny (Das Unheimliche) // The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. Vol. XVII. – London: Hogarth Press, 1919.
7. Goddu, T. A. Gothic America: Narrative, history, and nation. – New York: Columbia University Press, 1997.
8. Gordon, A. F. Ghostly matters: Haunting and the sociological imagination. 2nd ed. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
9. Kristeva, J. Powers of horror: An essay on abjection. – New York: Columbia University Press, 1982.
10. Lloyd-Smith, A. American Gothic fiction: An introduction. – London: Continuum, 2004.
11. Lovecraft, H. P. Supernatural horror in literature. – New York: Hippocampus Press, 2012.
12. Mishra, V. The Gothic sublime. – Albany: State University of New York Press, 1994.
13. Punter, D. The literature of terror: A history of Gothic fictions from 1765 to the present day. Vol. 1. – London: Longman, 1996.
14. Quronov, D. Fundamentals of literary theory. – Tashkent: Akademnashr, 2018.
15. Williams, A. Art of darkness: A poetics of Gothic. – Chicago: University of Chicago Press, 1995.